
Библиотека „МЕЂУ СВОЈИМА”

Момо Капор

НАЈБОЉЕ ГОДИНЕ И ДРУГЕ ПРИЧЕ

©Љиљана Капор
©Издавачка кућа ПЛАТОН, 2017.

Уредник
Наташа Анђелковић

МОМО КАПОР

НАЈБОЉЕ ГОДИНЕ И ДРУГЕ ПРИЧЕ

БЕОГРАД
2017

КЊИГА

Како се човек уошћие одлучује на йисање књиџе? Можда се ѿо дешава ѿек кад, йосле мноѿо ѿодина чийања, йу књиѿу, још ненайисану, не йронађе ни у једној књижари, ни у једној диблиоѿеци, а жарко жели да је йрочиѿа. По-некад нам је жао шћо смо већ йрочиѿали све леѿе књиџе које волимо. Зашиѿо Чехов није найисао још сѿоѿинак својих дивних йрича? Зашиѿо се Хеминѿвеј убио йре неѿо шћо је найисао, можда, најважнију књиѿу, о ѿоме шћа му се доѿодило да најзад йоѿражи ѿај йоследњи излаз? Неки романи йодсећају на наш сойсѿивени живоѿ. Мноѿи јунаци веома личе на нас саме. Али, йосле чийања, на врху језика иѿак остѿане неизѿоворена најважнија од свих йрича – наша сойсѿивена! Тада седамо за сѿо и йочињемо да йишемо, йосле бездрој ѿомова сабраних дела славних мрѿваца, йишемо као да је ѿо йрви роман на светѿу – најважнији и једини!

Пред нама су дуѿи часови осамљеносѿи, дани ћуѿиње, нейреѿедна йросѿтрансѿива беле харѿије и светѿ у маѿли; йредели који очекују да буду уобличени, личносѿи које сѿир-йљиво чекају да их оживимо... Некада давно изѿоворене речи, расуѿе у времену, роје нам се око ламѿе. Седимо и на завршеѿку велике истѿоријске књижевносѿи, а на йочейку наше сойсѿивене – безначајне, йишемо књиѿу коју дисмо

*волели да имамо у руци у неком малом њровинцијском
њрадићу, у време њредуњих киша и блања на друму.
Сами смо њроњив свих.*

ГЛУВАРЕЊЕ

ОГЛАС

I

Тражи се један свет, прекјуче ишчезао.

Тражи се једна половна недеља без вести о несрећама и ратовима. Траже се пријатељи, макар дотрајали, сви они ишчезли, расељени, умрли, изгубљени, пожењени – траже се сви они што су нас разносили комад по комад, део по део: делове нашег времена, наше љубави; траже се да врате љубав.

II

Траже се сви они барови у којима смо учили да се оп-ијамо и играмо енглиш валцер, тражи се Меги Фриза, Деса Кеса, Лили Петобанка, које су плесале игру са седам велова под лажним именима Кора Кент, Бети Буп, Лулу Брекфаст, траже се ма где биле, ма за кога срећно удате. Траже се.

И још се траже сви они подводачи, странци, покераши, блефери, све оне лепе жене и уклети песници што су први седели у кафе-бару „Теразије”, док је био још нов новцат и док се у њему служило вруће млеко у чашама опточеним сребром. Траже се сви они бивши министри, генерали,

полицајци, доушници, ислужени шпијуни, педери, архитекте с олињалим лептир-машнама, све оне курве се траже што су некада седеле у плишаном „Мажестику” и пиле капуцинер у шест по подне, причајући да их је завео професор математике кад су му односиле писмене задатке кући на исправку.

Траже се да дођу на поноћни бал код Небојше куле, мртви или живи, и заиграју валцер „На лепом плавом Дунаву” с вилењацима, вештицама, духовима и давним дављеницима. Траже се.

III

Тражи се онај улични часовник на бандери под којим смо чекали, под којим су нас чекали, онај сат што још откуцава у нашем памћењу. Он се тражи.

Испод његових казаљки упознавали су се будући љубавници.

Испод тих казаљки проживљаване су највеће трагедије седамнаестогодишњака, према којима је бродолом неке крстарице – бура у чаши воде. Чекање без икакве наде. Испод њих су коцкари уговарали партију покера у све што поседују. Испод њих су лопови договарали похаре. Испод тог истрошеног бројчаника дангубе су дангубиле, преварене веренице чекале своје срећне супарнице са наоштреним ноктима и живом содом, бекрије покушавале да утврде колико касне за својим животом, неуспели – колико је успех одмакао испред њих, болесни – колико им још преостаје сати, илегалци – колико треба чекати док се не распрсне паклена машина, полицајци – хоће ли наићи неко сумњив, гимназијалци – колико ће још потрајати школски час са кога су побегли...

Све то испод уличног часовника који се тражи.

Једанпут бисмо приметили да мала казаљка стоји на шест, а велика на дванаест, и не бисмо се честито ни окренули а казаљке су поново стајале на шест и на дванаест, само би између та два погледа протекло цео живот. И он се тражи – тај живот што промиче од данас до сутра, онај живот што је колао, кључао, пузио, преклињао, волео, цмиздрио, чекао, богорадио, заустављао се, подизао и поново падао, и опет се дизао испод оног уличног часовника који се тражи, а који је ко зна куда однесен.

IV

Тражи се нада.

У овом малом огласу тражи се она давна нада полагана у себе саме и у време које долази. Ако та нада изневери, ако се та нада не врати, њене дугове не признајемо за своје.

У овом малом огласу траже се и власници оних адреса које нам још стоје по фиокама. Траже се да нам опросте што им не пишемо и што не мислимо на њих.

Траже се дедови, прадедови, баке, прабаке, стричеви, ујне, ујаци, браћа од стричева, тетака и ујни, кумови се траже, шураци, шурњаје, девери, пашенози, пунци, таште и свекрве, суседи; послужитељи који су нас гледали како улазимо мали, мањи од макова зрна, а излазимо из школа велики, и не приметивши да стоје у капијама гимназија и факултета, сви они железничари и непознати војници који су нам у вагонима треће класе нудили печено пиле из масне хартије и вино из плетара, и оне старице што су нас даривале смоквама и стављале нам босиок на јастук да лепше сањамо, и оне газдарице из изнајмљених соба

што су нас звале на кафу у кухињу, а били смо им дужни; сви они што су нас пуштали да бесплатно уђемо на стадион и у биоскопе, сви они што су нам пунили џепове орасима, а торбе сланином и црним хлебом, кад смо одлазили и обећавали сами себи да ћемо их се сетити и да ћемо вратити добро добрим, сви они које смо заборавили, заокупљени сами собом.

Траже се сви они које смо оставили у споредним собама, у подрумима и по таванима, у касарнама и болницама, на усамљеним салашима, на гробљима без пратње, сви они које смо оставили без цигарета и разгледница, сви они који нам данас говоре ви када се сретнемо, сви они што никада нису ништа тражили од нас, него само давали. Сви они се траже.

V

Тражи се један џемпер.

Вуна му је острижена са херцеговачких оваца. Прела је једна сељанка са Пељешца. Плела једна девојка из Београда, која је одавно удата. С временом је примио боју лондонске магле. Био је то џемпер који приања уз тело попут сопствене коже. Носио сам га годинама, све док од њега не направих личност.

Његов леви рукав мирисао је на гар старих железница. Његов десни рукав мирисао је на повратак из војске, џип „Вилис” и товатну маст за конзервирање мотора.

Онај део који зову ранфла мирисао је на „герлен” једне младе даме; предња страна – на труле даске једног сплава на Ади Циганлији, када се спава потрбушке.

Било је ту још неких мириса: хладних ходника са расу-тим ђубретом, киселог купуса без меса из мензе „Стари

град”, па онда мириса неких уличних углова, кад човек не зна шта друго да ради него да придржава леђима неки зид да се не сруши – свега и свачега је у њему било.

Увече, на мору, тај џемпер се могао елегантно носити свезан око врата. На њему се лежало, волело, у њему се киснуло. У Врсару га је закрпила нека љубазна старица, јер се поцепао на трњу.

Шта је све чуо, шта је све упијао као сунђер. Кога све није додиривао. Одакле све није био избачен са својим власником, тај стари сиви џемпер!

Једанпут, на неком дугом путовању, поче да ми недостаје. Не знам шта бих све дао само да је поново на мени! Како сам могао да га оставим код куће! Вратих се раније него што сам намеравао. Поотварах све ормаре – није га нигде било!

Однела га нека Циганка, са осталим старим стварима, у замену за ћурку. Да нисте случајно негде видели мој џемпер?

Нико ништа не зна о њему. Шта да радим?

Молим госпођу Циганку да ми врати бар изгубљене мирисе. Џемпер може да задржи.

VI

Тражи се једна реч.

Тражи се она реч што ми је већ данима наврх језика, а никако да је изговорим и, можда, напишем. Тражим већ годинама ту страшно важну реч која би ме спасила, а не могу никако да је нађем, па излазим да је тражим по улицама. Пре тога, отварам сандуче за писма (можда ми је неко послао поштом?), али тамо су само неплаћени рачуни и опомене.

Одлазим да је тражим по Теразијама: можда седи пред „Москвом” и пије пиво, а можда је у киоску са новинама; купујем две и по киле новина – нема је ни тамо.

Можда је у тек олисталим крошњама и пева заједно са хором распомамљених цивџана? Можда је у излогу сајдије? Можда је неко изгубио или бацио у пресахлу Теразијску чесму? А можда је изгрицкана, са семенкама, на тротоару испред биоскопа „20. октобар”?

Шта радиш? – питају ме познаници.

Шта да им кажем? Да тражим неку реч, а не могу никако да је нађем? Све што су тражили, то су и нашли, зато што и нису хтели ништа нарочито. Лепо се види: умрле су у њима праве речи, а остали само бројеви и општа места. Речи, речи, речи...

Како наћи ону праву коју толико дуго тражим?

VII

Тражи се сваштара; она дивна, дебела свеска купусара, коју смо некада давно звали сваштаром. Сваштара! Чудесна реч. Међу њеним корицама има Цезарових похода, левих и десних притока Сене, има неправилних глагола, сасушене јагорчевине и једначина са три непознате. У њој су наши први стихови, у њој смо вежбали својеручни потпис, сабирали оцене пред крај године, у њој је двеста пута записано неко име у које смо заљубљени, а одмах после тога казна – двеста педесет пута исписана реченица: „Не ваља се китити туђим перјем!” Цртежи на маргинама, мрље од ужине, загонетке, игра подморница и потапања, разливено мастило (трагови суза), цитати и диктати, у њој је љубав... Многи од нас матурирали су само са том једном једином свеском, сваштаром, која је лако могла

да стане у леви џеп капута. Седели смо на њој у парку, у пролеће, када је трава још влажна. Њом смо се гађали на великим одморима или је држали над главом уместо кишобрана, док смо још умели да трчимо по киши. Као да смо већ тада знали да живот није само један предмет и да не може стати у једну једину свеску, на којој пише „Историја”. Можда се тај живот, у ствари, најпријатније осећао у оној старој сваштари, коју смо успут негде загубили, а која се тражи у овом огласу.

КАКО САМ СЕ РАЗОЧАРАО

За време рата чувале су ме две дивне, старе госпође.

Догодило се тако, некако, да су се одрасли разјурили на све стране да пуцају из свачега, а мене оставили једној старој госпођи. Друга је била њена пријатељица. Обе су гајиле аспарагусе и умирале од страха када падају бомбе. А бомбе су падале сваког другог дана, тек да нам не буде досадно док чекамо одрасле да се врате на белим коњима.

Једнога дана, прочуло се да почиње савезничка инвазија. Инвазија– страшно лепа реч! Обе старе даме испекле су пуну ванглу уштипака од брашна које је требало да им траје све до краја рата. А била је тек 1943! Свакога јутра, одлазио сам на нашу реку и чекао савезнике да се искрцају. Река је била плитка и у њој су живели пуноглавци. Савезници су нас преварили; искрцали су се негде на сасвим другом месту, и ту сам се први пут разочарао. Али, немам намеру да пишем мемоаре, хоћу да вам испричам само то како сам уочи Светог Николе, заштитника морепловаца, стављао поцепану чизму у прозор, и како је свети Никола, веровали или не, чак и за време рата остављао разне ствари у ту чизму. Није то било богзна шта; понеки потпуно окамењени медањак преостао однекуд још од пре рата, „водене” бојице из, такође предратне књижаре „Симон & Катан”, или излизани комплет „Мике

Миша”, али ценио сам напор светог Николе да се баш на свој рођендан провуче кроз унакрсну ватру немачких флакова од двадесет милиметара, кроз мрежу балона и рефлектора, и да баш мени убади поклоне у чизму. Не мање вешт показивао се и Божић-Бата; успевао је неким чудом да на само Бадње вече, после узбудљивог ноћног лета, убади испод бадњака кекс који се поетично звао „Адрија”. Истина, чим бисте отворили станиол, унутра би се све расуло у белу прашину и мрвице оштре као стакло, па је стара дама плакала што је Божић-Бата последњих година пао на тако ниске гране. Али, сетио ме се, и то је било довољно од њега!

Онда нас је једнога дана ослободио наш рођак, партизан. Био је опасан реденицима, носио је „бренгал”, десет бомби, два револвера, двоглед, фото-апарат, кожную торбицу и још неке каишеве. Подморницу је, вероватно, оставио испред врата: само му је она недостајала па да буде комплетан. Заборавио сам да вам кажем – једна стара госпођа била је комуниста, друга – реакција. И када је наш солидно наоружани, самоходни рођак казао: „Здраво, другарице!” оној дивној старој дами која је била реакција, она се једноставно срушила у несвест, па смо јој два и по сата гурали миришљаву со под нос. Друга стара дама, комунисткиња, срушила се у несвест петнаест година касније, када је исти човек покушао да јој пољуби руку и казао: „РУ-КЕ, ГОСПОЂО!” Заборавио сам да кажем и то да су нашој улици непрестано мењали имена све то време, а пошто смо становали на првом спрату, при том су нам увек улазили у трпезарију, отварали прозор и закуцавали своју таблу. Стара госпођа, која ме је чувала, памтила је различите војске по томе ко јој је више изгазио тепих док је пролазио кроз трпезарију да закуца нову таблу. Каже да су Черкези ипак најгори. Они су улазили са коњима.

Е, па, баш сам чекао да Божић-Бата убаца било шта под бадњак (јер, био је Бадњак) кад нам онај рођак са двогледима, бомбама и свачим објасни да он уопште не постоји. Узалуд су обе старе госпође колутале очима показујући на мене, он је читаву ствар поставио на чисто дијалектичко-материјалистичку основу, тако да сам се потпуно разочарао и са девет година постао особа пуна хладне скепсе. Речју, живео сам потпуно без идеала, све док Божић-Бата није успео да се пребаци у илегалност и узме конспиративно име: Деда-Мраз! У реду, немам ништа против Деда-Мраза, али није ми некако импоновао: мислим, није се уопште излагао опасностима док нам је делио књижицу Аркадија Гајдара Тимур и његова чета (издање НОПОК – Ново поколење, 1946), у црвеном кутићу где смо учили напамет да је „империјализам највиши стадијум капитализма” и обратно. Било је ту, наравно, и других лепих књига; на пример, Четири успеха Гуље Корољове, заборавио сам ко је написао. Јака ствар! Бајка је иначе била тотално упропашћена, а моје веровање потпуно изгубљено, кад сам у војсци, као једини писац у целом гарнизону, морао и сам да изигравам Деда-Мраза официрској деци. Ја Деда-Мраз! Та личност се дефинитивно срозала у мојим очима!

Жртвујући се ради породице, напустио сам бајке, па чак и првенство Југославије у убацавању шибице у чашу, које се одржавало пет година узастопце пред кафаном „Три грозда”, где сам имао неке шансе. Једино што сам успео да сачувам својој деци била је вера у Деда-Мраза. Све остале бајке биле су сумњиве. Држао сам се за деда-Мраза као дављеник за сламку, када ме једнога дана моја рођена кћи обавести како су у првом разреду учили да Деда-Мраз уопште не постоји! Узалуд сам се смрзавао на симсу куцајући споља у прозор, као, тобоже, деда-Мраз, узалуд

сам гутао батеријске лампе да постигнем ону чаробну
унутрашњу светлост – ништа није вредело!

Божих-Бата, Свети Никола и Деда-Мраз су раскрин-
кани. Питам се кога ће сада измислити мој ујак?

ИГРАЊАЦ

Игранке су почеле већ првог дана победе, која у том тренутку није нимало личила на ону добро познату даму одевену у завесу, са заставом, голим грудима и свачим, како су је доцније представљали заслужни сликари. Победа је, у ствари, личила на велику игранку од поноћи до зоре. Видео сам како су на једном тргу играли козарачко коло и како су се неком војнику откачиле две бомбе са појаса док је занесено скакао у кругу. Када се дим разишао, на тргу је лежало пет мртвих играча. Била је то најлепша смрт коју сам икада видео.

Из звучника обешених у крошњи липа кркљао је Јохан Штраус.

На телефонској говорници, окружен разјареном гомилом, стајао је предратни индустријалац са таблом на грудима, на којој је писало: ШВЕРЦЕР, а његова кћи, која га се одрекла, играла је валцер „Из бечке шуме” са младим поручником низ Главну улицу у дужини од три трамвајске станице. Враћали су се трамвајем који се споро пробијао кроз играче, ознојени и узбуђени од победе и љубави.

Неко је лежао у прашини, јецајући „Веза, веза – држи везу ...”, а неко други му гурао кључ у стиснуту шаку да га поврати, док су се са неба рушили слапови обојених ракета.